

Enne kui Raplast sai linn

Kaja Tammar

**Mälestusi koolipõlvest,
kuid mitte koolist**

2018

Kuidas me...

...kooli käisime

Minu koolitee Rapla Keskkoolis algas 1961.aastal ja lõppes 1972. Et me elukohaks on nn jaama kant, kool aga asus teises alevi otsas, siis enamasti sõitsime mõlemad otsad bussiga. Tol ajal oli jalgrattaid palju vähem ja mäletan, et koolis rattaga keegi ei käinud. Bussiplaan aga oli aastaid enam-vähem ühesugune ja see oli meil peas. Kindluse mõttes oli see ajalehest välja lõigatud ja kinnitatud knopkaga arstirohtude kapi (ütlesime „apteegikapi“) ukse siseküljele. Järgneva jutu räägin „meie“ vormis, sest käisime koolis koos noorema õega. 10 aastat olime aga ühes klassis ja sõbratarid siinkandis elanud tüdruku, praeguse töökaaslasega.

Õpilased ei pidanud iga sõidukorra eest piletit ostma, meil oli soetatud kuupilet, mis tuli iga kuu algul 1 rubla ja 50 kopika eest osta. Osta sai Mahlamäel olnud bussijaamast. See väike majake asus paigas, kus praegu on parkla. Hoones oli kaks ruumi – nn ootesaal (ahjuga) ja bussijaama töötajate ruum. Seinas oleva kassaluugi kaudu ostisimegi kuupileteid. Tegelikult ei teagi, kas sealt sai ka maabussidele pileteid osta või anti niisama infot. Ilmselt ajasid selle luugi kaudu asju ka bussijuhid. Mäletamist mööda oli kuupiletite jaoks vaja ka teatud dokumente – koolilt nimekiri ja ehk ka vanemate avaldus koolile, mille alusel nimekiri koostati. Seda tuli teha õppeaasta algul. Kuupileti ostmiseks tuli spetsiaalselt Mahlamäele minna, muidu me selle peatusega tavaliselt kokku ei puutunud, sest bussi marsruut kulges raudteejaamast mööda Viljandi maanteed otse alevi keskele. Ainult harva, kui oli bussini aega, läksime ka nn taha peatusse ja ootasime bussi soojas ruumis. Konduktorid võisid bussis ka kuupiletit näha küsida. Seepärast oli hea seda käepärast taskus hoida. Sageli oli vajadus päevas mitu korda jaama-alevi vahet sõita. Olid ju trennid, ringid, kooliüritused, teinekord oli lihtsalt vaja poest midagi osta. Seepärast tasus kuupileti omamine end ära.

Mahlamäel oli algus- ja lõpp-peatus, kust buss siis taas tagasiteed alustas. Peatused olid Tallinna maanteel Lasteaia ja (kunagi asus praeguse realiseerimiskeskuse kõrval kahekordses puumajas Rapla esimene (?) lasteaed, mille ees peatus oligi) Kooli (kõige tähtsam ja rahvarohkem). Viljandi maanteel Välja peatust ei mäleta, aga vist see ikka oli Landi maja ees), Praeguse Vesiroosi peatus kandis Estoplasti nime, (seal asunud tsehhi pärast; võimalik, et enne tsehhi kandis see Elektrivõrgu peatuse nime). Seejärel oli meie peatus, Telliskivi (kunagise tellisetehase järgi) ja viimane peatus oli ja on raudteejaam.

Bussid käisid mitte ainult rongiaegadel vaid ka rongide vahel ja sõitjaid oli rohkesti. Koolipäeva hommikul võis sageli juhtuda, et me ei mahtunud oma peatuses enam bussi ja tuli oodata järgmist, millega jäi juba tundi hiljaks. Kool algas 8.45, kui just polnud nn eeltundi, mis algas 7.50 ja buss läks 7.30. Sellele bussile mahtumisega probleeme polnud. Mäletan, et tavahommikutel läksime bussile väljumisega raudteejaamast 8.20, kohe selle järel tuli Kehtna buss 8.25, mis oli veel rohkem täis. Kehtna liin oli minu arvates raudteejaama liini pikendus, mis kolm korda päevas läbi Kehtna Kalbu külas asunud sealse kooli juurde sõitis. Teiste maaliini bussidega me kooli ei sõitnud ja need ka meie peatuses ega raudteejaamas ei peatunud. Nende peatus oli jaama tee otsas. Et kindlalt õigeks ajaks kooli jõuda, läksime sageli ka eelmisse peatusse ehk raudteejaama. Seda ei teinud aga peatusest kaugemal, näit. Metsa tn. elavad lapsed. Bussiga ei sõitnud mitte ainult õpilased vaid ka täiskasvanud.

Täiskasvanutele kuupileteid ei müüdnud. Nemad pidid ostma konduktorilt pileti, mis maksis alevist jaama algul 6 kopikat, lühema sõidu eest näit Väljast või Elektrivõrgust 2 ja 3 kopikat. Hiljem kaotati see vahe ära ja sõltumata sõidu pikkusest, maksis bussipilet 5 kopikat. Konduktoritena töötasid naised, kelle tööriivaks oli must libedast riidest kittel. Rihmaga olid üle õla kinnitatud piletirullid, mis rippusid rinna ees, suur pruun rahakott oli umbes vöökohal. Selle kaadervärgiga puupüsti täis bussis liikuda ja pileteid müüa oli pehmelt öelda

tülikas. Pealegi ei olnud konduktorid väga saledad naised. Oli ka selliseid konduktoreid, kes rahvast valjuhäälselt aina kokku suruma sundisid, et kõik soovijad peale mahuks. Lapsi lükati istekohtade vahedesse ja mitmekesi istekohale ning üksteise sülle istuma. Üldiselt oli aga heaks tooniks, et lapsed bussis selle lühikese maa peal ei istunud, istekohad olid täiskasvanud reisijatele.

Eriti karmiks läks lugu talvel, kui õpilastel oli vaja kehalise kasvatuse tundideks suusad kaasa võtta. Igaühel pidi olema oma suusavarustus, koolist seda laenata ei saanud. Olid kindlad reeglid, kuidas suuski bussi tohtis võtta. Kepid ja suusad pidid olema kindlalt kokku seotud ja otsad riidest kotiga kaetud, hiljem soovitati juba kogu komplekt riidest kotti panna. Alles hiljuti leidsin oma majapidamisest ruudulisest kangast pikliku, ühest otsast paelaga kokkutõmmatava koti, millega suuski olin sõidutanud. Loomulikult tuli see kott endal õmmelda. Eks ema siis tegigi selle, kasutades ära vana kardina. Mingil ajal tekkis võimalus suuski ka kooli jätta. Kui tahtsid nädalavahetusel aga oma lõbuks suusatada, siis tuli tahes tahtmata neid transportida või siis suuskadega kooli-tagasi sõita. Olen seda üksikud korrad teinud, aga mugav see polnud. Kord aga olid mu suusad jäänud kauaks kooli; suur suvi oli väljas ja kooliaasta hakkas lõppema. Siis oli suuskadega eriti pentsik reisida, aga koju tuli nad tuua.

Hommikuti ootasime tavaliselt bussi vaid mõned minutid või jõudsime viimasel hetkel. Juhtus ka nii, et lahkusime kodunt alles siis, kui buss Jaama tänavast juba välja keeras. Kuna rahva peale pakkimine võttis aega, siis jõudsime peale. Aga kui ei jõudnud...

Meenub üks hommik, kui käisin algklassis, ehk teises. Ema oli hommikuses vahetuses tööl ja läinud juba pool kuus. Isa tööpäev oli kell 8 peale hakanud. Ju mind ikka üles äratati, aga lapse hommikune uni on teadagi magus. Nii magasingi sisse. Buss oli ammugi läinud ja järgmistest ei teadnud ma midagi. Hakkasin pooljoostes nutuga võideldes jalgsi minema. Oli vihmane sügishommik.

Missugusena ma kooli jõudsin, ei mäleta. Kindlasti olin porine, märg (polnud ju sel ajal ei laste vihmavarje ega keepe) ja sassis juustega. Mälestuses tundub see minek tegelikust pikemana. Kindlasti võimendas olukorda hirm hilinenult klassi siseneda, polnud ju seda varem juhtunud. Jõudsin vist teise tundi. Kadestasin väga alevi keskel elanud klassikaaslast, kes kasvõi vahetunnil koju jõudsid lipata. Õpetaja käest ma tookord rielda küll ei saanud, kuid tema imestav ja etteheitev pilk on senini silme ees. Selle seiga tõttu oli mul aastakümneid hiljem tohutult hea meel oma lapsi kodulähedasse kooli saata.

Pärast tunde jagunesid jaama kandi õpilased erineva koolipäeva pikkuse tõttu mitme bussi vahel ja mahajäämise hirmu polnud. Vahetevahel tulime ilusa ilmaga ka jalgsi koju. Ega see kolm kilomeetrit ju mingi maa jalutamiseks polnud, aga mõnikord oli koolikott liiga raske tassida ja tavaliselt sõitis buss ka sobival ajal.

Aeg-ajalt tuli siiski pikemaid ootamisi. Praegune Kesklinna, toonane Kooli peatus on olnud mitmes kohas. Kui pisike olin, ootasime bussi seal, kus praegu on haljasala Viljandi-Tallinna mnt. ristil. Veel varem, kui sinna ehitati kingituste pood, asus seal pruun madal puumaja, mille ees oli peatus, millegipärast mäletan ka peatuses kasvanud pihlakat. Mingil ajal oli ajutine bussipeatus pangamaja ees. Mäletan seda, et ootasime pimedas, järelikult pidi see olema aastatel, kui õppisime õhtupoelses vahetuses – 3.-4. klassis, 1963-64 võib-olla. Kui meil ühel päeval nädalas oli 5 tundi, siis pärast seda pidime bussi ootama oma tunni jagu ja koju jõudsime enne kaheksat. Mõnikord oli külm ja troostitu, mõnikord sai ka mängitud panga peaukse ees katuse all. Praegu mõtlen küll, et oleksime jalgsi palju varem koju jõudnud. Seda toonitas ka isa, aga siis tundus tee astumiseks liiga pikk ja igav. Kord oli bussipeatus millegipärast ka Aasa tänava ja Viljandi mnt. nurgal. Meenub üks ootamine seal suure kuuse all, kui paistis täiskuu.

Suvel, kui regulaarseid igapäevaseid sõite polnud, ei olnud meil ka kuupiletit ja sõidu eest tuli maksta ka lastel, kui sa just koolieelik polnud. Maksma pidi ka siis, kui uue kuu algul polnud jõudnud veel kuupiletit osta.

Ilmselt korraldas reisijatevedu Autotranspordibaas nr. 19. Kahjuks ei tea ma midagi bussi markidest. Jaama-alevi vahet sõitsid nn suured bussid (võib-olla LAZid), aruharva oli liinil mingi pisike PAZik, mis tavapäraselt maaliinidel sõitsid. Bussijuhtidega sõitjad eriti kokku ei puutunud, välja arvatud juhtudel, kui bussi uks rohke rahva tõttu kinni ei läinud. Siis käskis juht kas koomale võtta või maha minna. Ei mäleta ka seda, et liinibussiga oleks mingi avarii olnud, või et bussis oleks istmeid vm lõhutud.

...sportisime talvel

Vaba aja sisustas liikumine. Eelnevalt oli juttu suuskadest. Meenutangi siinkohal, mida talvel tegime. Lund ja külma oli alati. Tingimused talispordiks niisiis käepärased.

Suusamatkal 1967

Isa viis meid pühapäeviti sageli suusatama. Tegime siin kodukandis üsna pikki ringe. Praegu mõtlen, et need olid ainult mõne kilomeetrised. Sisse sõidetud või –

aetud radu polnud. Tavaliselt sõitis isa ees jäljed sisse, meie õega või mina üksi järel. Kui jäin tast kõvasti maha, siis ta ootas. Kui järele jõudsin, hakkas kohe liikuma, lubamata mul hetkekski hinge tõmmata. Isa teadis üht mäge (väikest küngast), kuhu ta meid viis ja kus hiljem sageli ka õhtuti alla laskmas käisime. See koht on praeguste viimaste kaubaladude juurest diagonaalis üle maantee ja raudtee. Eramajade ehitamine on jõudnud otse selle mäe kõrvale. Ka juhatas isa meid hilisemale KEK-i suusarajale, kust üle väljade ja põldude ringiga koju jõudsime. Oleme käinud isaga ka rahvamatkal, kuhu koos vanematega kutsuti. Ka oma koduaeda sõitsin mitmel talvel suusaraja sisse ja tegin seal tiire.

Suusatamisest meelepärasem oli teine taliala - uisutamine. Me kodu lähedal olid tellisetehase tõttu suured saviaugud. Kui need talvel kinni külmusid ja mõni hea inimene lume ära ajas, siis seal uisutasimegi. Vahetevahel paigaldati jääle isegi karussell, millega me üksteist lükates sõitu tegime. Veidi hilisem (ehk keskkooliaegne) lõbu oli õhtuti kooli liuväljal käimine. See oli valgustatud ja seal mängis muusika. Käisime seal klassiõdedega päris tihti. Mõnevõrra häiriv oli, et poisid tahtsid samal ajal hokit mängida, kui tüdrukud niisama ringi sõitsid.

Kelgutasime ikka ka. Otse me maja vastas sai Viljandi maantee veerest alla lasta. Kallak oli savikate poole. Võis saada päris pika liu. Praegu on selles kohas eraaed. Käisime ka raudteejaama lähedal ühest keldrimäest alla laskmas. Omanik küll ei lubanud keldri katusel möllata, aga pidevalt teda keelamas polnud. Praegu on kunagise keldri vahetusse lähedusse laienenud raudteejaama parkla. Kungas on alles, keldri olemasolu küsitav.

...sportisime suvel*Saviaukudel 1966*

Arvan, et olin lõpetanud teise või kolmanda klassi, kui isa võttis eesmärgiks mulle ujumise selgeks õpetada. Ujumas käisime saviaukudes. Nende ümber ja vahele oli siinkandis kujundatud parkmets mitmete sildadega. Meie kodule kõige lähemal oli nn „suur savikas“, kus ujuti. Üldiselt läks seal järsku sügavaks, aga olid paar kohta, kus algajad said harjutusi teha. Mul õnnestuski üsna pea hakata vee kandvat omadust tunnetama. Varsti käisime vees juba ilma täiskasvanute järelvalveta. Mõnikord lausa elasime vee ääres või käisime päevas 2-3 korda ujumas. Ega me ainult ei ujunud edasi-tagasi. Mõnel suvel olid tiigil parved, millega sai hullata, näiteks seda uputada või parve pealt vette hüpata. Proovisime ka erinevaid ujumisstiile, kuid meil puudus igasugune professionaalne juhendamine. Nii jäigi ujumine pigem toredaks ajaviiteks. Varsti võisin kelkida sellega, et jaksan ujuda risti üle savika ja tagasi. Mingil ajal jäeti suur saviauk maha ja meiegi hakkasime

ujuma praeguse vesiroosikooli lähedal asuvates kohtades. Sinna oli isegi hüppetorn rajatud. Praegu algab selle saviaugu kohalt terviserada. Aastakümneid tagasi oli kasutuses ka nüüdne paar aastat tagasi uuendatud Rapla ujumiskoht e. Vesiroosirand. Emale ei meeldinud, et me nii palju vees olime. Eks ta natuke kartis me pärast, teisalt oli kodus alati meile jõukohast tööd, mille eest me ju ära läksimegi.

Vahel käisime õhtuti lihtsalt lõbu pärast jalgratastega sõitmas. Emal oli kena väike kerge ratas, millega oli mõnus kihutada. Ühel suvel lasksin selle ratta ära varastada. Käisime klassiõega mitšukas (Mitsurini-nimelises aiandussovhoosis) maasikaid korjamas. Mu ratas jäi tee äärde kraavi pervele. Kui tööpäeva lõpetasin, seda enam polnud. Ju meeldis see kellelegi veel peale minu.

Tüdrukute asendamatuks mänguks läbi aegade on olnud keks. Ei pääsenud sellest meiegi. Lisaks mängisime sageli hüppenõoriga hüppekooli ja palliga pallikooli. Neid tegevusi sai harrastada oma koduaias.

Pallimänge oli mitut sorti. Ühel naabruses asuval platsil, praeguse Viljandi mnt. 106 elumaja kohal, mängiti võrkpalli. Kui vanematest tarvitajatest väljak vaba, mängisime meie näiteks mädamuna. Rahvastepalli mängisime eakaaslastega oma kodutäna ääres või Salu tänaval, kus toona, kuuekümnendate keskel oli ainult muldkate ja autosid ei sõitnud.

Teismelistena võtsime osa ka pioneerimaleva suverühma tööst. Rühma ruumiks oli teedevalitsuse vana soojak, mis oli rühmajuhtide poolt õdusaks kujundatud. See paiknes vabal krundil praeguse elumaja Võsa 17 aias. Rühma töö seisnes igaõhtuses pallimängus sealsamas. Kõksisime niisama, vahel oli rahvastepall, vahel prooviti ka midagi võrkpalli sarnast.

Sulgpalli õpetas meile naabritüdruku ema, kellega meil meeldis mängida. Väljakuks oli Väljataguse tänav, sest autosid liikus vähe. Hiljem, kui juba endale reketid saime, mängisime oma aias.

Mingil ajal hüppasime maja ees kõrgust. Kindlasti kasutasime isa tehtud teibaid, millele ta naelad sisse lõi, maasse vajutas ja ala harjutamine võis alata. Nüüd läheb samast kohast üle kergtee.

Tegelikult polnud see ju teadlik sportimine vaid tavaline lapsepõlve ajaveetmine. Ümbruskonnas oli eakaaslasi, kellega koos sai tegutsetud. Ela(si)me individuaalmajade rajoonis, pea igas majas oli lapsi, kellele liikumine loomumane elamise viis.

Rapla, september 2018